

Att sörja det som inte hände

Skiftet

Under 1700- och 1800-talen var i princip alla svenskar bönder. Jorden fördes vidare från generation till generation. Det medförde att den mark som varje arvinge fick blev mindre och mindre för varje arvsskifte. Ett mindre fält kunde delas på en hel by. Brukandet av jorden måste därför samordnas, varje familjs lilla teg (en smal remsa jord) var helt sammanhängande med ens grannars tegar. Byborna sådde och skördade ihop. Alla byns familjer bodde tätt intill varandra vid fältet. Detta gav upphov till en stark bygemenskap. Svenskarna levde, för antagligen sista gången, i äkta kollektiv.

Byborna delade på allt. Skörden räckte aldrig till någon form av försäljning, men varje familj hade för det mesta nog för sitt husbehov. Eftersom brukandet av fälten skedde på miniminivå, var en stor del av Sverige orört.

Att arbeta så var en grogrund för gemenskap, men gjorde det omöjligt för staten att få igång ekonomin. Under 1700- och 1800-talen påbörjades flera skiften. Syftet med skiftesreformerna var att få en allt större del av Sveriges

yta brukad. Att få mer pengar i omlopp, helt enkelt.

När jag pluggade till min magister i miljö- och fastighetsrätt såg vi filmen *När lantmätaren kom till byn*. Filmen är en undervisningsfilm från 1960-talet och handlar om ett laga skifte år 1850. I filmen delas den lilla kollektiva gemenskapen upp i bitar. Lantmätaren kommer in i byn, i kavaj och med en karta. Streck och linjer drogs över den. Nu skulle jorden plöjas upp.

De flesta fick flytta, de blev tilldelade mark någon annanstans. Kartan ritades om. Invånarna spreds ut. Istället för att bo tätt ihop fick familjerna stora arealer tilldelade. Hus flyttades. Helt plötsligt bodde alla långt ifrån varandra. Brukandet krävde ingen samordning eller kollektiv. Skogen höggs ner. Staten fick som den ville: mer yta blev brukad och lönsamheten ökade.

Skiftesreformerna lade grunden till det moderna jordbruket, därmed även det moderna samhället. Idag är det få som ens känner till denna omvälvande förändring: när Sverige gick från kollektiv till det enskilda företaget.

Detta trots att skiftena var tunga för befolkningen. Invånarna i filmen beskriver hur de tappade ett tydligt sammanhang. Nu satt alla ensamma på varsitt hörn av kartan. Många sökte sig till nya gemenskaper. Frikyrkan växte till stor del på grund av skiftena. Under skiftena blev också många jordlösa, vilket lade grunden till arbetsmarknaden. Man behövde flytta till ett arbete,

vilket oftast innebar att bli dräng eller piga hos en storbonde.

Det nya arbetslivet

Jag är nyanställd på ett stort bolag. Det är mitt första jobb efter examen. Överlag har det gått bra, jag får utvecklande arbetsuppgifter och branschen är intressant. Men det finns något som det viskas om i korridorerna. Som nämns

vid kaffeautomaten, men som aldrig tas upp på mötena. Röster höjs på AW:n, men ämnet är som bortblåst i kontorslandskapet.

Ingen är på kontoret.

På många arbetsplatser är numera alla möten på Teams. Yrken som bygger på akademisk utbildning innebär individuellt arbete framför datorn och det finns egentligen inte någon praktisk orsak som lockar anställda till kontoret. I alla fall inte om man bor stort.

Ett kontor i Sverige ser alltmer ut som ett universitetscampus. De som är där är främst unga, några få äldre. På fredagar ekar det av tomhet, helgen börjar allt tidigare.

Denna omvälvande förändring i arbetslivet kan tyckas bero på en långsamt utökad digitalisering av arbetslivet. Det är bara en del av sanningen. Att alla helt plötsligt sitter hemma beror på pandemin. När pandemin tvingade till hemarbete skapades ett nytt förhållningssätt till jobbet. Att vara på sin arbetsplats ses idag som det sämre alternativet.

Många anser att hemarbete är mer effektivt, rofyllt och att det är bekvämt att slippa pendla.

Men inget av detta gäller den som är ung i arbetslivet. Unga bor trångt, söker social samvaro på jobbet och vill nätverka.

Iärlighetens namn tycker nog många att det är skönt att kunna jobba mindre, utan att någon ser det. Det myllrande

kontorslandskapets dagar är över. Jag förstår att många tycker att det är fördelaktigt med hemarbete, men vi måste lyfta blicken. När föreningar, trossamfund och släkt tar allt mindre plats i människans liv har arbetet beskrivits som den gemenskap som har ersatt det. Hemarbete gör att en av det svenska samhällets främsta gemenskaper, arbetsplatsen, långsamt försvinner. Trots att få tycker att ensamhet är sunt har en ensam livsstil aldrig varit så lätt att uppnå som nu. Pandemins isolation är över, men den ekar ännu över hela samhället.

Att bli snuvad på konfekten

I Lena Anderssons roman *Sveas son* skildras damen Svea.¹ En 1910-talist, sprungen ur det forntida Sveriges urfattiga bondesamhälle. Lena Andersson beskriver Sveas generation som de ultimata förlorarna. När de var unga fanns ingen ungdom. Man var barn, vuxen och sen gammal. De fick inte åtnjuta den idag självklara ungdomsperiod som ska innebära frihet och att hitta sig själv. Istället fick Svea längta till ålderdomen, då man skulle bli behandlad med vördnad, självfallet omhändertagen av yngre släktingar.

Men Svea fick inte den ålderdom som generationerna före henne fick. När hon blev gammal i det moderna folkhemmet blev Svea bortrationiserad. Boken slutar med att Svea dör ensam på ett äldreboende.

Svea blev snuvad på konfekten. Svea och andra damer från hennes årgång var fostrade i att vara nöjda och inte klaga. Inte göra någon till besvär och att finnas där för sin familj. Dessa kvinnor led i det tysta på ålderdomshemmen.

Min generation är uppvuxen med att bostadspriserna alltid går upp. Att fritt kunna välja skola samt att ha råd med att både backpacka, plugga, få fast jobb och köpa bostadsrätt innan 30. Vi är uppvuxna med höga förväntningar, på oss själva och våra liv. Sociologen Hartmut Rosa beskriver i sin bok *Det vi inte kan råda över* hur världen går allt snabbare. Nyhetsflödet, trender, sociala medier, trafiken. Allt är i ständig förändring. Rosa menar att denna acceleration gör det allt svårare för oss att stanna upp och reflektera över: vad är det egentligen som pågår?

Pandemin och den efterföljande lågkonjunkturen är en långsam men stadig motvind i vårt självförverkligande. Lågkonjunkturen gör livet oplanerbart, minskar benägenheten att ta risker. Men accelerationen gör samtidigt att många unga känner att det är svårt att bejaka livet här och nu. Vi är tränade för ständig tillväxt och att arbeta framåt.

Många i min generation upplever just nu en kognitiv dissonans kring sina planer och drömmar om sitt liv. På pappret är pandemin över. Men samtidigt ser man hur pengarna inte räcker. Räntan äter upp vår lön och arbetstillfällena lyser med sin frånvaro

på LinkedIn. Resa är möjligt, men dyrt. Att man som ungdom vågar ta risker är förenat med den naivitet som hör till ungdomen. Vad gör det med oss när naivitet byts ut mot oro?

Svea hade också förväntningar på sitt liv. Hon såg framför sig hur hon på sin ålderdom skulle vara lika aktad som gamla människor var när hon var barn. Långsamt förändrades samhället runt henne.

När jag själv såg framför mig vad arbetslivet skulle innebära var det inte ett en stor del av dagarna skulle tillbringas framför Teams och att man aldrig skulle få träffa sina kollegor IRL. Hade jag vetat hur kontorsarbete skulle se ut efter pandemin hade jag nog valt ett annat yrke. Jag hade valt ett arbete som andas, ett arbete där folk möts.

Hade Svea vetat att ålderdomen skulle tillbringas i ensamhet på ett äldreboende, hade hon kanske hellre varit ute och dansat än tagit hand om sin gamla farmor.

Att vara ung i en pandemi

I vår kultur är det i åren 20–25 som ens egen person träder fram. Då ska man skapa sitt riktiga jag. Man reser, pluggar, möter nya vänner, festar. Tänjer gränser, känner känslor. Tar sig för. Man är vinnare och förlorare. Allt sker i ett virrvarr av möten, tempo och nya intryck.

När pandemin kom under våren 2020 var jag 22 år gammal. Inga resor, inget klubbande. Undervisning på dis-

tans. Samtidigt hade vi inte lockdown, visst kunde man vara ute på krogen till kl. 20. Men allt hade en bismak. Inget blev riktigt kul. Det fanns ett ständigt hot, som inte var tydligt. Det fanns inte någon fiende. Fienden var en själv, jag kände mig som ett samhällshot om jag gick och gymmade. Eller så var fienden ens medmänniskor, som var ute och festade trots att man inte fick. Den svenska avsaknaden av lockdown var en välsignelse och förbannelse. Det gick inte att se vem som agerade rätt.

Under hösten 2020 började jag därför planera en pilgrimsvandring i Spanien. Jag skulle gå Jakobsleden. 80 mil. Sex veckor skulle jag vara borta. Det kändes genomförbart, jag skulle åka under våren 2021, visst skulle pandemin reda upp sig till dess? Dessutom skulle jag vandra själv och vara utomhus. Jag kände mig som ett geni som knäckt pandemikoden, jag skulle få åka ut och resa. Även om friheten var långt borta, kunde jag känna den i fingertopparna. Jag kunde smaka den. Allt för att komma bort från studierna, och min etta på Ålidhem i Umeå.

Givetvis blev resan inte av. Istället fick jag ta en strökurs i ekonomisk historia. Jag började leva inåt, raka motsatsen till vad jag bestämt mig sträva mot. Vaknade klockan 10 på morgonen, satt på zoomföreläsning klockan 10.15. Jag åt frukost, lyssnade på föreläsning, skrev uppsats och drack mig berusad på samma stol i mitt mörka kökshörn.

Mitt enda glädjeämne var att gå ut och gå vid Umeälven. Det var 20 grader kallt. Älven var frusen, snön var minst en meter hög. Det var så vackert, jag kände en tacksamhet över att det fanns något som inte kunde tas ifrån oss. Det blev tungt att andas av kylan. Jag klädde mig medvetet i lite för tunna kläder, ville känna kylan bita i mig samtidigt som pulsen ökade.

Under våren 2021 började jag söka mig till evangelierna. Jag hade tröttnat på att läsa om pandemin. När allt kändes platt, tråkigt och grått ville jag läsa om passion, något utanför det egna jaget. Jag gick till en präst i Ålidhems församling och diskuterade texterna. Han trodde på mirakel och att Gud kan gripa in i vardagen. Jag kände en tröst av hans världsbild, som var så levande i motsats till den kalla värld som lämnat mig ensam i pandemin.

Under läsningen började jag känna en stark avund gentemot apostlarna. I Apostlagärningarna håller Paulus sitt avskedstal till de äldre i Efesos. Han beskriver hur hans resor har orsakat lidande hos honom, men att det inte spelar någon roll. I Apostlagärningarna 20:23–24 säger Paulus: ”Men jag anser inte att mitt liv har något värde för mig; jag vill bara fullborda mitt lopp och det uppdrag som jag har fått av Herren Jesus; att vittna om Guds nåderika evangelium”. Jag beundrade Paulus syn på sitt lidande, hur han alltid såg den större bilden, inte bara väntade på bättre ti-

der. Själv visste jag dock inte vad mitt lopp skulle kunna vara. Desperat började jag fråga prästen om han inte råkat hitta ett kall för mig, kanske hade han fått en uppenbarelse nyligen?

Samtidigt kände jag att det skulle vara värdelöst att få ett kall. Restriktionerna skulle säkert sätta stopp för det med.

Har vi tappat förmågan att reflektera?

Pandemin tog bort alla milstolpar, händelser som ens minne hänger upp saker på. Till exempel sådant som religionsvetenskapen kallar övergångsritualer. Ritualer skildrar var vi befann oss just då, samtidigt som de erkänner att något nytt sker. Efter ritualen kan man inte backa bandet.

Nu blev det uteblivna bröllop, dop och studentfiranden. I perioder fick fäder inte ens se sina barn komma till världen. Pandemin gjorde att tidslinjen för det egna livet blev utsmetad. Många i min ålder säger att de känner sig flera år yngre än vad de egentligen är.

Sommaren 2022 åkte jag till Taizé, ett kloster riktat till unga i södra Frankrike. Resan till klostret kändes som en upprättelse efter flera år av isolation. Nu fick jag gå igenom en ritual, så som många unga har gjort före mig. Taizé var på många sätt fantastiskt. Man går till kyrkan flera gånger om dagen, ber och får möjlighet att diskutera tro. Det

är ett unikt sammanhang med besökare från hela världen.

Samtidigt kände jag en gnagande känsla. Jag var en av de äldsta där, många gick i gymnasiet. Två veckor efter min hemkomst skulle jag börja arbeta heltid på mitt första "riktiga" jobb. Jag såg mig i spegeln i de gemensamma badrummen, där tyska ungdomar stod i kö med sina tandborstar bakom mig. Framför dem stod någon som var vuxen, men inte hade fått nya erfarenheter på flera år.

Samtidigt gick tiden, jag åldrades. Växte ur studentlägenheten. Refrängen ebbade ut och skivan bytte till nästa spår.

Resiliens

Jag sitter på bänken i Taizé. Jag lyssnar på ett samtal av Katharina Opalka, som är en tysk teolog. Opalka har forskat på sorg och resiliens. Opalka undersökte varför vissa personer kan gå igenom fruktansvärda händelser, såsom sjukdomar och död i ens närhet, samtidigt som de hanterar det väl. De går vidare, de lever sina liv och kan känna genuin lycka. Samtidigt som andra kan gå igenom tämligen små förluster, och totalt bryta ihop. De känner ingen livslust och saknar förmåga att ta sig an livet. Opalka menar att detta handlar om resiliens.

Resiliens definieras av Myndigheten för säkerhet och beredskap (MSB) såhär: resiliens är förmågan att stå emot

och klara av förändring, samt återhämta sig och vidareutvecklas.²

Opalka menar att graden av resiliens varje person har skiljer sig åt, och det är detta som skiljer hur hårt motgångar påverkar en.

Men vad bygger resiliens? Varför skiljer den sig åt mellan personer? Opalka menade att det som bygger resiliens är förmågan att göra sorgen till en del av sin

historia. Att erkänna att man hade varit med om något svårt. Att förlusten medför en beständig förändring. Att ens narrativ har ändrat kurs, att man inte längre är samma person som man en gång var. Det är detta som avgör om någon är tillräckligt stark för att kunna gå vidare och leva ett gott liv efter ett trauma.

Det är just att erkänna allt detta som spelar roll.

Andersson skildrar hur Svea och hennes man lever i ständig hunger efter att ha växt upp i bondesamhället och under två världskrig. Trots att de i vuxen ålder lever i ett överflöds-samhälle tror de att varje måltid är den sista. De blir båda rejält överviktiga, en konsekvens av ett liv där hungern alltid finns, men överflödet bara växer. Sveas övervikt blir en symbol för hur formativa även några enstaka tuffa år är.

Jag tror att om vår generation inte erkänner vår sorg, kommer vi att bli som Svea. I ständig hunger.

Vad är det som skapar förändring?

Svea fick ingen chans att försonas med det faktum att just hennes generation drog det korta strået. I brist på inre trygghet beskriver Andersson hur smöret, småkakorna och potatisen blev räddningen. Vad som kommer bli min generations hetsätande vet jag inte.

Kanske att ingen längre är förvåntansfull på framtiden? Att det inte är värt att spara pengar, eftersom det ändå är hopplöst på grund av lågkonjunkturen? Klimatkrisen tar glädjen ur att flyga till fjärran länder.

Kommer vi bli rädda för att gå vidare till nya livsfaser? Att börja jobba, flytta ihop med ens kärlek, skaffa barn? Man vill enbart leva här och nu, inte släppa ungdomen. Man har redan förlorat den en gång. När jag tog examen i somras var det flera i min klass som kände ve-

mod. Inte skulle vi behöva börja jobba redan nu? När vi hade missat så mycket? Går det att ta ytterligare en master?

Även jag kände mig ledsen efter examen, kände hur det gick för fort. Men trots att vår samtid har lärt oss att vi alltid har möjlighet att byta riktning, välja själva och tänka om, visste jag att det inte gick. Jag skulle behöva börja på mitt jobb, kontraktet var påskrivet. Främst hade jag en känsla av att ibland får man aldrig någon revansch. Ibland går det faktiskt inte att byta riktning för att få det man vill. Jag fick ofrivilligt röra mig framåt.

På samma sätt som pandemin är en mörk hinna på ungdomsåren är klimatkrisen en våt filt över framtiden. Unga idag upplever hur samtiden förvrängs, för alla vill bry sig om klimatet, men ingen riktigt orkar eller känner att de kan.

Visste ni att influencers inte längre flyger? De har slutat med det. De *reser*. Inga fler bilder från flygplanet, men helt plötsligt har de *rest ner* till spanska solkusten eller Maldiverna. Som om de skulle ha tagit tåget. Vi vet, de vet, att alla flyger. Men vi låtsas för varandras skull.

Just denna känsla. Att något egentligen inte spelar någon roll. Att ens handlingar varken kan forma mig själv eller världen. Att musten försvinner. Att aldrig riktigt få njuta, längta eller känna sig som en del av ett sammanhang. Att ens liv känns intetsägande.

Håll i håll ut-mantrat må ha fungerat

väl under en pandemi, men på individnivå är det bränsle för en känsla av hopplöshet.

Flygande influencers är ett konkret exempel på hur dagens klimatarbete mynnar ut i en tämligen liten förändring. Klimatkrisen har absolut gett upphov till modern teknik, i många aspekter har vi kommit långt. Men för den unga människans psyke har inte klimatdebatten varit särskilt positiv. Snarare känns allt värdelöst, den lilla förändring som sker är på låtsas. Den enda skillnaden är starkare fasader gentemot varandra.

Om allt blir på låtsas, då känns allt värdelöst. Då försvinner vår förmåga, som vi faktiskt har, att förändra samhället.

För att vi ska kunna råda bot på klimatkrisen behöver vi känna driv. Något som känns i magen. Iver, lust. Att just jag har betydelse.

Att erkänna sorg

Att kontorsarbete numera sker utanför kontoret är en förändring i hur miljontals svenskar tillbringar sin arbetstid. Konsekvenserna av detta är svåra att förutspå. Samtidigt är diskussionen om hemarbete tämligen lam. Hade detta hänt under 1960–70-talen, när politik faktiskt handlade om våra liv, är jag säker på att hemarbete hade varit en politisk diskussion. Vi hade kunnat stanna upp och faktiskt fråga, vad för samhälle skapas av detta?

Skiftena var ett *sliding door* moment för Sverige. Det är när en händelse med relativt avgränsad betydelse får stora konsekvenser för framtiden. Staten gick in, drog pennan över kartan och sen var det klart. Idag tänker vi inte ens på det.

Mitt eget arbetsliv är också resultatet av ett skifte. Möjligheten att arbeta hemifrån startades av pandemin. Staten gick in och krävde hemarbete, sen var det klart. Nu känns det omöjligt att gå tillbaka. Idag framstår det som att det digitala arbetslivet är en idé som någon ambitiös HR-avdelning har kokat ihop. Ingen vill förlika sig med att det digitala arbetslivet är ett resultat av statliga restriktioner.

När jag frågar äldre kollegor på mitt jobb om hur det var innan pandemin, kommer de inte ihåg. De kan inte återberätta.

Allt går ständigt snabbare. Dagarna går in i varandra, effektivitet ses som eftersträvaransvärt. Det är fräscht att tänka framåt. Vi rusar in i framtiden. Även kring vårt dagliga arbete går allt snabbare. Anställda har inte ens förmågan att reflektera över hur deras arbetssituation har förändrats inom loppet av några år. I det accelererande samhälle som Hartmut Rosa beskriver blir det omöjligt att reflektera och få perspektiv på om hemarbete faktiskt är så nyttigt som alla påstår, för i det accelererande samhället känner vi inte till något annat.³

Få känner sig stolta över att det svenska samhället gör att ensammanter på ålderdomshem är regel snarare än undantag. Det är ingen som vill veta av att en fjärdedel av svenskarna känner att deras liv är meningslösa.⁴

Ifall vi ska kunna möta vår tids utmaningar måste vi bibehålla förmågan att stanna upp. Accelerationen får inte kidnappa vårt kritiska tänkande.

Att blicka bakåt är krävande. Man måste stanna upp, se sig själv i ögonen. Det är läskigt. I Taizé ville jag förtränga pandemin och gå vidare direkt. Men något förändrades när jag fick höra Opalka. Att vägen till att kunna leva ett lyckligt

liv kräver mod att kunna se bakåt och erkänna sorgen. Att blicka bakåt är att möta sig själv. Det är också att möta Gud. Att blicka bakåt är att se samhället i ögonen. Vi som kollektiv måste våga inse att det har varit tufft. Att pandemin tog så mycket mer än fysiska liv.

Under pandemin frågade jag min präst om när han har känt Guds inverkan i hans liv. Han sa att det sällan har känts i stunden. När livet hettar till är det svårt att urskilja Guds roll i det hela. Det var när han blickade bakåt som han såg hur Gud fanns där hela tiden. Det var i dessa stunder som han kände hur allt faktiskt hänger ihop.

Emmy Stiernblad (f. 1998) är trainee inom elbranschen och bosatt i Stockholm. Emmy har en kandidat i kulturgeografi med inriktning mot samhällsplanering samt en magister i mark- och miljörikt från Umeå universitet. Utöver sin traineetjänst skriver Emmy texter om kultur, relationer och arbetslivet. Hon har tidigare blivit publicerad i NOD, Tidningen Dagen samt Veckorevyn.

Noter

- 1 Lena Andersson. *Sveas son*. Stockholm: Bokförlaget Polaris, 2018.
- 2 Alfredsson, Frisell & Harrami. *Resiliens – Begreppets olika betydelser och användningsområden*. Karlstad: Myndigheten för samhällsskydd och beredskap, 2013, s. 10.
- 3 Hartmut Rosa. *Det vi inte kan råda över*. Göteborg: Daidalos, 2020.
- 4 https://corren.se/bli-prenumerant/artikel/r93dqpor/oc-bd-0kr-dp_week